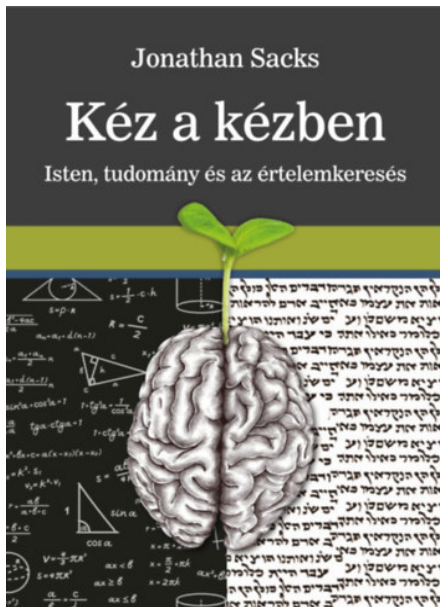

HOVER Zsolt Sándor¹:

Jonathan Sacks: *Kéz a kézben – Isten, tudomány és az értelemkeresés.*

Könyv Népe Kiadó, Budapest, 2022. 404 oldal.

ISBN 9786155637247

Van-e még létjogosultsága a hitnek a tudomány ugrásszerű fejlődésének évszázadában? A vallás vagy a tudomány adhat választ az élet igazi kérdéseire? Hihetünk-e Istenben úgy, hogy közben elfogadjuk a modern tudomány téziseit? Nagyjából ezek azok a fő kérdések, amelyekre a könyv szerzője igyekszik választ keresni és adni. Meglepő módon nem úgy tárgyalja az emberiség nagy kérdéseit, hogy közben szembeállítja egymással ezt a két világnézetet, ami a felvilágosodás kora óta homlokegyenest ellentmond egymásnak, hanem sajátos módon más kontextusba helyezi a kérdéseket. Sacks szerint a tudomány nem zárja ki a vallásos gondolkodásmódot, és fordítva.

¹ Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Egyháztörténelem Doktori Iskola, I. év, BBTE Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar, egyháztörténelem mesterképzés II. év. email: hoverzs@yahoo.com

Ha meg akarjuk érteni a világot a maga teljességében, akkor nem támaszkodhatunk csak az egyikre vagy a másikra. Ha így járunk el, az olyan, mintha a körülöttünk lévő világot csupán a jobb vagy a bal agyféltekénkkel próbálnánk megérteni. A jobb agyfélteke az intuitív, művészi dolgokra és empátiára érzékeny rész, míg a bal az analitikus, logikus gondolkodásért felelős. A hétköznapi életben, bármit is teszünk, soha nem támaszkodunk kizárólag az egyikre vagy a másikra. Ahhoz, hogy a valóságot érzékeljük, mindkettőre szükségünk van. A szerző szerint hasonló a helyzet, amikor azt próbáljuk megérteni, hogy miért is vagyunk itt, mi a rendeltetésünk vagy a célunk ebben a világban, vagy létezik-e egyáltalán egy felsőbb hatalom, ami a háttérben mozgat mindent az univerzumban. A tudomány szétszed dolgokat, hogy megnézze miként működnek, a vallás pedig összerakja, hogy rájöjjön arra, mit jelentenek.

Jonathan Sacks Londonban látta meg a napvilágot egy zsidó család gyermekeként, a tanulmányait Cambridge-ben és Oxfordban végezte, majd egészen a 2020-ban bekövetkezett haláláig londoni főrabbiaként tevékenykedett. Írásában a zsidó világnézet végig vállaltan jelenik meg, de ugyanakkor számos vallás filozófusainak a gondolatait is felhasználja érvelésében. Platónról Nietzscheig vezeti végig azt a gondolatmenetet, amelyet egy rövid mondatban lehetne összefoglalni: a világ jobbat érdemel a mai ateistáknál, vagyis a mai istentagadó csoportoknak nincs megalapozott ideológiájuk, egyszerűen csak visszautasítják a felsőbb hatalom létezését (24. o.). Ez a megfogalmazás különböző formákban időről időre felüti a fejét a sorok olvasása közben. Mivel egy mélyen zsidó neveltetésű gondolkodóról van szó, néha tetten érhető a soraiban az elfogultság, viszont igyekszik minél objektívebben megfogalmazni téziseit, amivel általában a vallás jelentőségére és fontosságára hívja fel a figyelmet.

A könyv szerkezetileg három részre tagolódik, melyeknek címei: *Isten és a jelentés utáni kutatás*; *Miért számít ez?*; illetve *A hit és a hit kihívásai*. Az első részben kultúrtörténeti szempontból vizsgálja azt, hogy miért annyira különböző az antik görög vagy római vallás a zsidó-keresztyén hittől. A politeista vallások erkölce szerint sokkal gyengébbnek bizonyult, mint az a monoteisztikus gondolkodásmód, amellyel a zsidó nép ajándékozta meg a világot, amelyen a keresztyén és az iszlám vallás alapszik (20 o.). Az első jele a judaizmus iránti elfogultságnak akkor jelenik meg, amikor a szerző azt állítja, hogy az írásbeliség a hébereknél jelent meg elsőként a világon, ami egy erősen vitatható álláspont: „Az első ábécé, amit protosioninak neveznek i. e. 1800 körül alakult ki és Flinders Petrie brit régész fedezte fel 1905-ben. Homokkőbe vésett jelsorozatokot talált

a Sínai-sivatagban Sarebit el-Khademnél, ahol a fáraók korában türkizbánya működött. FLINDERS Petrie feltételezése szerint az írás a bányában dolgozó héber rabszolgák műve lehetett, esetleg útban az ígérlet földje felé készítették a feliratot” (Jonathan Sacks: *Kéz a Kézben*, 61. o.).

A fenti állítás azonban csak részben állja meg a helyét, ugyanis az első betűírás valóban sémi eredetű, de ez nem tartalmazott teljes betűkészletet, csupán néhány jelet, amelyek bizonyos tárgyakat jelöltek. A tárgyak első betűit jelölték bizonyos írásjelekkel a föníciaiak. „Lényegi eltérés van azonban az itt látható jelkészlet és a görög (meg az abból kialakuló latin, cirill, örmény) ábécé között: a föníciai betűk kizárólag mássalhangzókat jelölnek. Minden betű egy tárgy kezdőbetűje, de mivel a sémi nyelvekben nem kezdődhetett magánhangzóval szó, magánhangzó betűk nem jöttek létre. Ezért sem ez, sem a héber vagy arab betűsor nem tekinthető ábécének” (Szigetvári Péter: in: *Nyelv és tudomány: Az Ábécé feltalálói*, <https://m.nyest.hu/hirek/az-abece-feltalaloi>).

A továbbiakban a szerző azt fejtegeti, hogy a keleti és nyugati írásmód milyen hatással van a gondolkodásra. Nem tesz különbséget a két világnézet, illetve gondolkodásmód között, csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy a balról jobbra és a jobbról balra haladó írás bizonyos módon befolyásolja a gondolkodásmódot is. Példaként azt hozza fel, hogy a görög civilizáció nagyon korán átállt a balról jobbra való írásra, ami az analitikus gondolkodásmódot segíti elő, ezért érthettek el a görögök olyan jelentős eredményeket a tudományok terén (matematika, építészet, filozófia) (64. o.).

A következő fejezetben, amelynek a címe *Elágazó utak*, a kereszténység születéséről, a judaizmus különleges történetéről mesél a szerző, majd rátér a tudomány és a vallás kettészakadására, ami nagyjából a tizenkettedik században történik. Ebben a fejezetben veszi górcső alá Isten létezésének a filozófiai bizonyítékait és azokat az érveket, amelyekkel egy felsőbbrendű hatalom létezését igyekeztek megcáfolni. Az összegzésben Francis Bacon érvelését emeli ki, aki szerint Isten kétféle Bibliát írt: egyet szavakkal, ez maga a Szentírás, és egyet tettekkel, ez pedig a világegyetem. A tézis szerint létezik természeti teológia, amelyből megérthetjük Isten szándékát velünk kapcsolatban (91. o.). A világ szerkezete magában hordozza a felismerést, hogy létezik egy felsőbbrendű teremtő elv az egész univerzum születése mögött.

Amikor a szerző a tudomány fejlődéséről és felemelkedéséről beszél, akkor rávilágít arra, hogy ezt maga a vallás segítette elő bizonyos mértékben, bármennyire is szembefordult egymással a későbbi évszázadokban a tudományos és a hívő életszemlélet. Példaként a

kálvinizmus 17. századi térnyerését hozza fel: „Ma sem tudjuk, hogy a tizenhetedik században mi vezetett a kísérleti tudomány felemelkedéséhez. Vannak, akik szerint a vallásnak volt köszönhető – a protestantizmusnak általában és kifejezetten a kálvinizmusnak” (97. o.).

A *Megtalálni Istent* című fejezetben a csodák természetéről és jelentőségéről értekezik Sacks. Egyértelmű, hogy a bibliai csodák azok, amelyek elsősorban a tudományos gondolkodással állnak szemben. A tudomány éppen ezért tesz néha kísérletet arra, hogy például Jézus csodatételeire racionális magyarázatot keressen. A szerző álláspontja szerint a csodáknak nem kell túl nagy jelentőséget tulajdonítani, legalábbis a hívő embernek óvakodnia kell attól, hogy ezekre alapozza a hitét. Isten a csodákat ugyanis nem azért viszi véghez, hogy lenyűgözzé, elámítsa az övéit vagy az istentelen embereket, hanem azért, hogy egy megoldhatatlan problémára megoldást nyújtson. Isten azért választotta ketté a tengert, mert a zsidóknak át kellett jutniuk a túlsó partra. „Miért teremtett mennyei mannat és vizet a kövekből? Mert az emberek éhesek és szomjasak voltak” (111. o.).

Az Újszövetség némiképp másként áll a csodákhoz. Amikor Jézus meggyógyítja a születésétől fogva vak embert, és a tanítványok azon tanakodnak, hogy vajon a beteg vagy annak szülei vétkeztek-e, amiért Isten a születése pillanatától elvette a szeme világát, akkor Jézus ezt az értelmezést adja a csodatételének: „Sem ő nem vétkezett, sem az ő szülei, hanem ez azért történt, hogy nyilvánvaló legyen benne az Isten munkája” (János 9,3). Eszerint a magyarázat szerint Isten valóban azért viszi véghez a csodatételeit, hogy megmutassa a hatalmát, viszont Jézus tanítása szerint sem szabad ezekre a csodákra alapoznunk a hitünket. Erre mutat rá a Megváltó, amikor a zsidók jelt kívánnak tőle, és azt mondja, hogy nem adatik nekik más jel, csak a Jónás próféta jele (Lukács 11,30).

A csodákkal kapcsolatosan megfogalmazott végkonklúzió teljesen elfogadható mind a zsidó, mind a keresztyén vallást gyakorló személyek számára: „A hit abban áll, hogy a mindennapi dolgokban látjuk a csodát, nem pedig abban, hogy minden nap a csodára várunk” (112. o.).

A további fejezetekben a szerző több történeten keresztül rámutat arra, hogy a vallásnak nem csupán kulturális vagy intellektuális jelentősége van, hanem a társadalmi életben is fontos szerepet tölt be. Létezik egyfajta erkölcs és rend azokban a társadalmakban is, ahol a vallásnak semmi szerepe nincs, azonban a nyugati elvilágiasodott országok példáját szemlélve belátható az, hogy ahol a keresztyénség megszűnik, ott az erkölcsök is teljesen fellazulnak. Mindamellet, hogy a polgári törvény sokszor nem jelent akkora visszatartó

erőt, mint az a tudat, hogy egy felsőbb hatalom előtt kell elszámolnunk majd tetteinkkel, az élethez való viszony is megváltozik. Ahol nincs hit, ott az életnek sincs spirituális jelentősége, csupán biológiai lényekként tekintenek az emberekre. Ezzel magyarázható az, hogy az eutanázia, az abortusz már semmilyen lelki aggályt nem idéz elő az elvilágiasodott társadalmakban (198. o.). Az élet szentsége teljességgel értelmetlen a nyugati civilizáció számára. Ha merülnek is fel morális kérdések az eutanázia vagy az abortusz kapcsán, azok pusztán biológiai szempontból fogalmazódnak meg a legtöbbször (mikortól számít élőlénynek a magzat).

A másik jelenség, ami súlyos problémákat okoz jelenkori társadalmunkban, hogy a család fogalma is teljesen más értelmezést nyert a modern korban. Nyilván ez sem csupán a vallás hanyatlásának köszönhető, de kétségtelen, hogy a zsidó-keresztény kultúrában a család kiemelt helyet foglal el a társadalomban. Ahol azonban megszűnik a család kiemelt pozíciója a társadalomban, ott megszűnik a házastársak egymás iránt érzett felelőssége, a hűség, a kitartás a társ mellett, amelyek ma már valóban idejétmúlt fogalmaknak tűnnek a nyugati társadalomban (222. o.). A kapcsolatok megváltozása és elsorvadása egy másik súlyos következményt is maga után vonz, aminek eredményeképpen ma már értelmetlen az apa fogalma a felnövekvő generáció személetében. Mivel rengeteg házasság megy tönkre, ezért egyre több az olyan nő, aki egyedül neveli a gyermekét. Egy személyes történetet oszt meg ezzel kapcsolatosan a szerző, ami még a nyolcvanas években történt vele. Egy idős plébános ugyanis azt mesélte neki, hogy a hittanosoknak nem tud Istenről mint Atyáról beszélni, mert magát a kifejezést nem értik a gyermekek, ugyanis a legtöbbjüket csupán az anyjuk neveli (218. o.).

A könyv tehát olyan komoly társadalmi kérdésekre próbál meg választ keresni, amelyekkel a mai társadalom csak részben vagy egyáltalán nem is foglalkozik. Mindent egybevetve a könyv azt üzeni, hogy bár létezhet erkölcsi rend vallás nélkül is, az emberek képesek a jóra, a szeretetre és a jótékonykodásra anélkül is, hogy valamilyen felekezethez tartoznának, azért a vallásoknak elengedhetetlen szerepük van a társadalmi életben. A teremtvő elv, amely létrehozta az univerzumot, arra ösztönöz mindenkit, hogy felismerje az alkotót a tárgyi világ mögött. Nem szabad szembeállítanunk a tudományt a hittel, mert a két világnézet nem mond ellent egymásnak, csupán más-más szempontból vizsgálja azt, amit úgy hívunk, hogy élet.